

DİVAN ŞİİRİNDE “İSTEMEZ” REDİFLİ ŞİİRLER VE BU ŞİİRLER ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME*

“İSTEMEZ” POEMS WITH REDIF IN DIVAN POETRY AND AN EVALUATION ON THESE POEMS

Süleyman Anıl TOMBAK**

Makale Bilgisi/Article Info: Geliş/Received: 27/05/2023 Düzeltme/Revised: 14/06/2023 Kabul/Accepted: 15/06/2023

Araştırma Makalesi / Research Article

Atıf / Cite as: Tombak, S. A. (2023). Divan Şiirinde “İstemez” Redifli Şiirler ve Bu Şiirler Üzerine Bir Değerlendirme. *Bellek Uluslararası Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 48-60. <https://doi.org/10.52735/bellek.1303381>

ÖZ

Şiirlerde Âhengi sağlayan unsurların başında gelen redif, kafiyenin dışında kalan ek veya kelimelerden oluşur. Sözlükte “arkadan gelen, takip eden” gibi anlamlara sahip olan bu kelime divan edebiyatında kafiye düzenini oluşturan bir terim olmuştur. Gazelin anlam dünyası irdelenirken gazelde tercih edilen redif kelimesi/kelimeleri önemli bir konumdadır. Bu tercihler yapılırken rediflerin, gazelin “yek-âvâz” veya “yek-âhenk” olmasına hizmet edecek niteliklere sahip olması beklenir. Klâsik Türk edebiyatı şairleri, adı redifiyle anılan birçok kaside ve gazel nazmetmişlerdir. Redif olarak tercih edilen bu kelimelerden bir tanesi de “istemez”dir. İstemek, sözlükte; arzulamak dilemek gibi temel anlamların dışında “araştırmak, beklemek, gözetmek, tahkik etmek” gibi anlamlara da sahiptir (Dilçin, 1983: 117). Bu kelimenin olumsuz olan “istemez” kelimesi, araştırmanın konusunu oluşturur. Çalışmada şairlerin bu redifi kullanarak neyi istemediği meselesine beyit temelli değerlendirmeler yapılarak ışık tutulmuştur. On dördüncü yüzyıldan başlayarak yirminci yüzyıla kadar ulaşılabilen divanlardan ve kaynaklardan derlenen “istemez” redifli gazeller ele alınarak konuyla ilgili istatistiksel veriler ortaya konulmuştur. Ele alınan veriler neticesinde bu redifin en çok 18. yüzyılda kullanıldığı ve şairlerin bu redifle daha çok *fâilâtün*, *fâilâtün*, *fâilâtün*, *fâilün* kalıbını tercih ettikleri görülmüştür. Makalenin devamında bu redifli gazellerden hareketle şairlerin istemediği unsurlar dokuz başlık altında toplanmıştır. Bu başlıklar: Başka sevgili/cânân/yârân istemez, unvan istemez, para/mal/mülk istemez, derman/necat istemez, şöhret istemez, mutluluk/sürûr/neşat istemez, ister istemez (ikileme halinde kullanım), ister ... istemez (zıtlık kullanımı) ve istemez redifinin soru olarak kullanımı şeklindedir. Makalede bu durumun sebepleri üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Redif, Gazel, İstemez, Klâsik şiir, 18. Yüzyıl

* Bu araştırma sürecinde; TR Dizin 2020 kuralları kapsamında “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesinde” yer alan tüm kurallara uyulmuş ve yönergenin ikinci bölümünde yer alan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemlerden” hiçbiri gerçekleştirilmemiştir. Ayrıca bu araştırma “Etik Kurul İzni” gerektirmeyen bir çalışmadır.

** Dr., s.aniltombak@gmail.com, ORCID: 0000-0003-0663-2239

EXTENDED SUMMARY

Redif, which is one of the elements that provide harmony in poems, consists of affixes or words that are outside the rhyme. This word, which has meanings such as "following, following" in the dictionary, has been a term that forms the rhyme scheme in divan literature. In Arabic and Persian literatures, the last letter of the word that constitutes the rhyme is called revî. While this is the case, Muallim Nacî states that everything after the revî letter should be called redif. Later, this proposal of Muallim Naci was accepted and accepted by everyone as a criterion while defining the rhyme scheme of Turkish literature products. Poems with redif are also called "mureddef". While examining the semantic world of the ghazal, the redif word(s) preferred in the ghazal has an important position. Redifs used in Divan poetry, especially those used in word size, have an important place. Redifs are used frequently because they are an element that complements and enriches the rhyme. redif; helps the poem to turn to its own images and metaphors and to gain an original quality. Redif selections are important in terms of helping poets make a difference. While making these choices, redifs are expected to have the qualities that will serve to make the ghazal "yek-avaz" or "yek-ahenk". Classical Turkish literature poets have written many odes and ghazals, whose names are mentioned with redif. For example, Necati Bey's poems are "turn back", Şeyhülislâm Yahyâ's "gönül" and Fuzuli's su redif. One of these words, which is preferred as redif, is "does not want". Desire, in the dictionary; In addition to meanings such as researching, waiting, observing, investigating, it also has meanings such as "desiring, wishing". The negative word of this word, "does not want", is the subject of the research. In the study, the issue of what the poets do not want by using this redif is shed light by making couplet-based evaluations. Starting from the fourteenth century to the twentieth century, the ghazals with the redif "istemez (don't want)" compiled from the divans and sources, and statistical data on the subject are presented. There are forty-three poets who use this word as a redif in divan literature. It has been determined that the redif "istemez (don't want)" is used in sixty poems of these forty-three poets. As a result of the data discussed, it is seen that this redif is mostly used in the 18th century and this redif is mostly used from the remel bahri fâ'ilâtün / fâ' ilâtün/ fâ' ilün/ fâ' ilün (48%) and aruz from the muzari bahr mef' ûlü/ fâ' ilatü/ me' fâilü/ fâ' ilün (31%) were found to be the most preferred patterns. Other preferred patterns are of course also available. However, their rate does not exceed 2%. In addition, one of our determinations is the fact that poets prefer this redif in ghazals with five couplets the most. It is followed by ghazals with seven couplets. The poet who preferred this redif the most is the eighteenth century poet Seyyid Câzım. The eighteenth century poet Kani comes in second place. The fact that this redif was mostly used in the 18th century can be explained by the political instability of the period. In addition, this century is the century in which a period of solution is seen in the social sense. It can be thought that the 18th century was the most suitable century for poets to want something. It can be thought that the reason for this is the period of poverty and economic crisis that follows the years of abundance. In the continuation of the article, based on these redif ghazals, the elements that the poets do not want are grouped under nine headings. These titles are: "He Doesn't Want Another Beloved/Janan/Yârân, He Doesn't Want a Title, He Doesn't Want Money/Property/Property, He Doesn't Want Remedy/Necat, He Doesn't Want Fame, Doesn't Want Happiness/Happiness/Neşat, Doesn't Want It (Use in Doubling), Doesn't Want ... (Contrast) Usage) is "Using the Wanted Redif as a Question". The titles given here are explained in detail in the article and the content is enriched with couplet examples. While the bibliography of the poems in the text is shown, first the number of the poem is given, and then the number of couplets is given in which verse of the sample poem taken. While creating this article, hundreds of reference works were scanned. However, of course, there is the "does not want" redif that is outside of these scans. However, these scanned works are sufficient to reach a conclusion. Because these works make up the vast majority. These scans were carried out from the sofas within the scope of the Ministry of Culture E-book Project and the sofas within the scope of the Metin Bank Project.

Keywords: Redif, İstemez (Don't want), Ghazal, Classical poetry, eighteenth century

GİRİŞ

Asırlarca süren şiir geleneği içerisinde Divan şiiri, varlığını önemli bir değişikliğe uğramadan korumuş ve disiplinli bir şekilde ilerlemesini sürdürmüştür. Bu şiir geleneğinin var olmasını sağlayan unsurlardan biri de ahenktir. Âhengi sağlayan unsurlarını iyi özümseyen şair, adını tarih sahnesine yazdırmayı başarır. Âhengi sağlayan unsurlardan bir tanesi de kafiye ve rediftir. Redif, en sade tabiriyle söz tekrarlarının simetrik bir şekilde mısra sonralarında kullanılmasıdır (İsen vd., 2005: 197). Benzer sesleri içeren kelimelerle kafiye yapan şairlerin kullandığı kafiyelerin kullanımı büyük ölçüde gelenekçe belirlenmiş bir protokole tabidir.

Kafiye, divan edebiyatında vezin ile birlikte şiirde var olması gereken elzem iki durumdan biridir. Redif, revî harften sonra gelen anlam ve görev itibarıyla aynı ek, kelime ya da kelime topluluğundan oluşan yapıya verilen isimdir (Saraç, 2007: 260). Sözlüklerde ise “arkadan gelen, takip eden” anlamına gelen redif, divan edebiyatında şairlerin kafiye düzenini sağladığı bir terim olmuştur (Albayrak, 2007: 523). Redifli şiirlere *müreddef* denir. Redifin diğer bir önemi de bazı gazel ve kasidelere ad olmasıdır. Necâî Bey’in “döne döne”, Hayâlî Bey’in “bilmezler”, Şeyhülislâm Yahyâ’nın “gönül”, Nedîm’in “kâfir” redifli gazellerinde redifler söz konusu gazelleri adlandırmada kullanılmıştır. Ahmed Paşa’nın “kerem” redifli kasidesi “Kerem Kasidesi”, Fuzûlî’nin “su” redifli kasidesi “Su Kasidesi”, Bâkî’nin “sünbül” redifli kasidesi “Sünbül Kasidesi”, Sünbülzâde Vehbî’nin “sühan” redifli kasidesi “Sühan Kasidesi” olarak anılmaktadır (Albayrak 2007: 524).

İstemek sözlükte; “araştırmak, beklemek, gözetmek, tahkik etmek” (Dilçin, 1983: 117) gibi anlamların dışında “arzulamak, dilemek” gibi anlamlara da sahiptir. Bu kelimenin olumsuz olan “istememez” kelimesi, araştırmanın konusunu oluşturur. Bu ifadenin yüzyıllar boyunca redif olarak kullanılmış olması şairlerin neyi istemediği hususunda merak arz etmektedir. “İstememez” kelimesi sadece redif olarak değil, şairin neyi istemediği hususunda şiirlerde redif haricinde de sık kullanılan bir kelimedir.

14. yüzyılda Nesîmî (ö. 1417?); 15. yüzyılda Avnî (ö. 1481), Hakîkî (ö. 1487-1488), Ahmed Paşa (ö. 1426), Karamanlı Nizâmî (ö. 1469-1473?), Ereğlîlî Tûrâbî (ö. ?); 16. yüzyılda Gelibolulu Âlî (ö. 1600), Zâtî (ö. 1547), Fuzûlî (ö. 1556), Rahîmî (ö. ?), Yahya Bey (ö. 1582), Sehâbî (ö. 1563-1564), Ravzî (ö. 1600’dan sonra); 17. yüzyılda Rezmî (ö. 1719), Lâmekânî Hüseyin (ö. 1625), Sâbir Parsâ (ö. 1679-1680), Süheylî (ö. 1633-1634), Nâmî Ahmed (ö. 1673); 18. yüzyılda Kâmî (ö. 1724), Said Giray Han (ö. 1728), Tokatlı Kânî (ö. 1791), Hafid (ö. 1811-1812), Seyyid Vesim (ö. ?), Seyyid Cazîm (ö. 1725-1726), Nakşî (ö. 1702), Osman-zâde Taib (ö. 1724), Erzurumlu Zihnî (ö. 1794-1797), Arpaemini-zâde Sâmî (ö. 1734), Hulûsî Celvetî (ö. 1754), Muvakkizâde Pertev (ö. 1807-1808), Haşmet (ö. 1768), Lebib (ö. 1867), Tırsî İbrâhîm (ö. 1766), Üsküdarlı Kâşif (ö. ?), Vahyî (ö. 1718), Diyarbakırlı Hâmî Ahmed (ö. 1747), Mehmed Sıdkî (ö. ?); 19. yüzyılda Fatin (ö. 1866), Leylâ Hanım (ö. 1848), Şeref Hanım (ö. 1861), Harputlu Rahmî (ö. 1884), Sırrı Rahile Hanım (ö. 1877), Nigârî (ö. 1886) “istememez” redifli şiirler nazmeden şairler arasında yer almaktadır.

Taranan divanlarda¹ toplamda 43 şairin “istememez” redifli 60 şiiri tespit edilmiştir. Tespit edilen “istememez” redifli gazellerin divanlara göre sıralaması ve beyit sayıları şu şekildedir:

Tablo 1: Şair, şiir sayısı ve beyit sayısını gösterir.

	Şair	Şiir Sayısı	Beyit Sayısı
1	Zâtî	1	7
2	Sehâbî	2	5-6
3	Lebib	1	6
4	Nigârî	1	7
5	Said Giray	1	6
6	Hakîkî	1	7
7	Kânî	3	7-13-6
8	İbrahim Tırsi	2	7-7
9	Mehmed Sıdkî	1	5
10	Diyarbakırlı Ahmed Hami	2	5-8
11	Ravzi	1	5
12	Ahmed Nami	1	7
13	Karamanlı Nizami	1	7
14	Haşmet	1	6

¹ Bu makalede taranan eserler “Metin Bankası Projesi” ve “Kültür ve Turizm Bakanlığı E-Kitap Projesi”nden temin edilmiştir.

15	Vahyi	1	5
16	Yahya Bey	1	7
17	Üsküdarlı Kaşif	1	5
18	Şeref hanım	2	5-6
19	Süheylî	2	5-7
20	Sırrı Rahile Hanım	1	Tahmis
21	Seyyid Vesim	1	7
22	Seyyid Cazım	5	6-5-5-5-5
23	Sami	1	9
24	Sabir Parsa	1	5
25	Rezmi	1	5
26	Rahimi	1	7
27	Osman Zade Taib	1	5
28	Nesimi	1	11
29	Nakşi	2	4-5
30	Muvakkitzade Pertev	1	5
31	Leyla Hanım	1	Tahmis
32	Lamekani Hüseyin	1	5
33	Kâmî	2	7-5
34	Hulusi Celveti	1	6
35	Harputlu Rahmi	1	7
36	Hafid	1	5
37	Gelibolulu Âlî	1	Tahmis
38	Fuzûlî	1	7
39	Fatin	1	7
40	Erzurumlu Zihni	2	5-10
41	Avnî	1	5
42	Ahmed Paşa	1	5
43	Türâbî	1	Tahmis
Toplam		43 Şair	60 Şiir

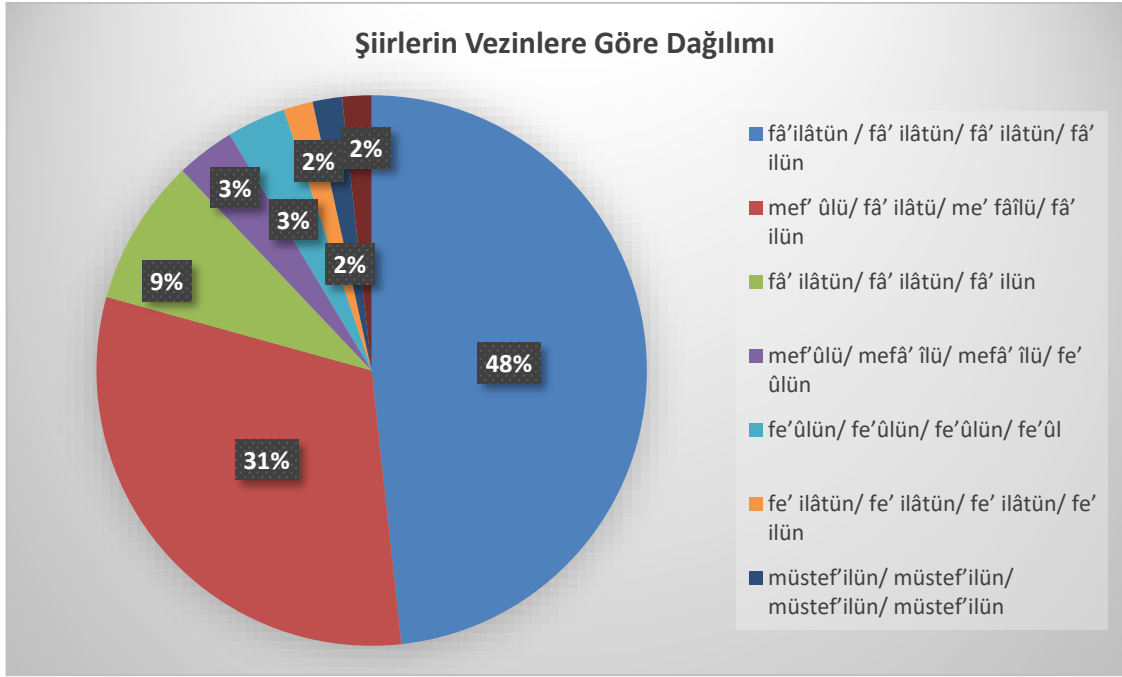
Yapılan taramalar neticesinde görüldüğü üzere, “istemmez” redifini şiirlerinde en çok tercih eden şair Seyyid Cazım’dır. Beş şiirin toplam yirmi altı beytinde bu redifin kullanıldığı görülür. İkinci sırada üç gazel yirmi altı beyitte aynı redifi kullanan şair Kânî gelir. Ayrıca bu redifin daha çok on sekizinci yüzyılda tercih ediliyor olması dikkat çekici bir durumdur.

Bu redifin kullanıldığı durumlarda tercih edilen vezinler şu şekilde sıralanır:

Tablo 2: Vezin tablosu ve bu vezinlerde yazılan şiir sayısını gösterir.

Sıra	Vezin	Şiir
1	fâ’ ilâtün / fâ’ ilâtün/ fâ’ ilâtün/ fâ’ ilün	28
2	mef’ ûlü/ fâ’ ilâtü/ me’ fâilü/ fâ’ ilün	18
3	fâ’ ilâtün/ fâ’ ilâtün/ fâ’ ilün	5
4	fe’ ilâtün/ fe’ ilâtün/ fe’ ilâtün/ fe’ ilün	1
5	müstef’ ilün/ müstef’ ilün/ müstef’ ilün/ müstef’ ilün	1
6	mef’ ûlü/ mefâ’ ilü/ mefâ’ ilü/ fe’ ûlün	2
7	müfte’ ilün/ müfte’ ilün/ fâ’ ilün	1
8	fe’ ûlün/ fe’ ûlün/ fe’ ûlün/ fe’ ûl	2

Grafik 1: Şiirlerin Vezinlere Göre Dağılımı.

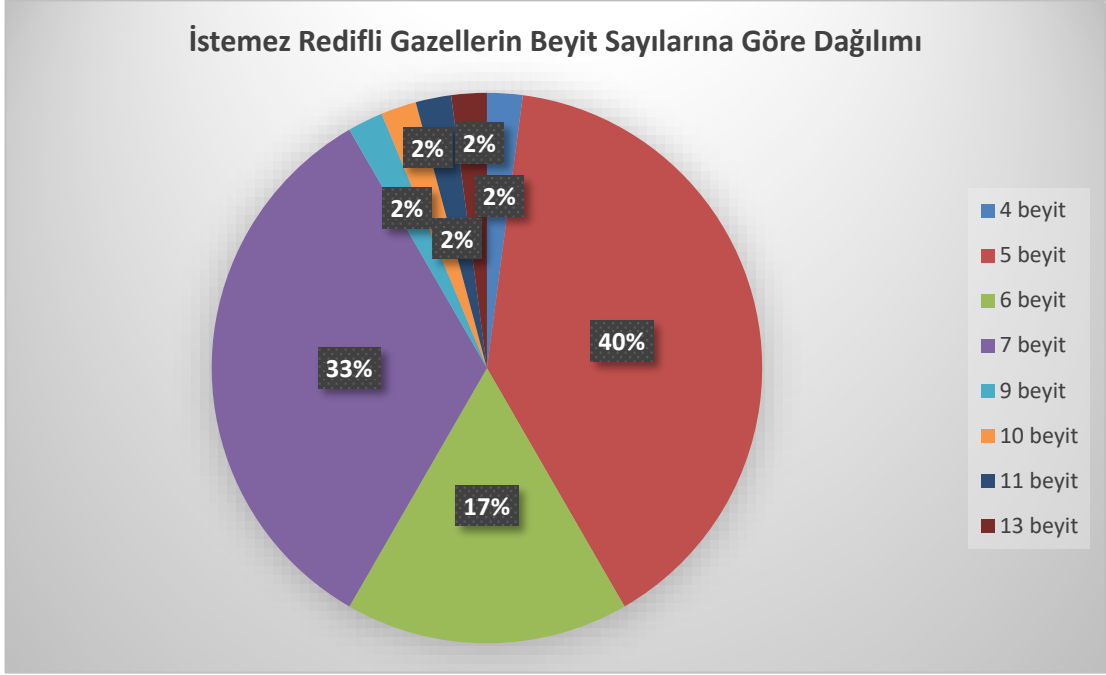
Taranan şiirlerde toplamda sekiz çeşit vezin kullanılmıştır. Bunlar içerisinde “istemez” redifi en çok remel bahrinden *fâ' ilâtün / fâ' ilâtün/ fâ' ilâtün/ fâ' ilün* (%48) ve aruzun muzari bahrinden *mef' ûlü/ fâ' ilâtü/ me' fâilü/ fâ' ilün* (%31) kalıplarıyla kullanılmıştır.

“İstemez” redifli gazellerin ekseriyetle 5 ve 7 beyitten olan gazellerle nazmedildiği tespit edilmiştir. Bunların dışında en az 5, en çok 13 beyit kullanılır.

Tablo 3: Beyit sayısı ve şairleri gösterir.

Beyit Sayısı	Şair
4 beyitli yazan şairler	Nakşî.
5 beyitli yazan şairler	Şehâbî, Mehmed Sıdkî, Diyarbakırlı Ahmed Nâmî, Ravzî, Vahyî, Üsküdarlı Kâşif, Şeref Hanım, Süheylî, Seyyid Cazım, Sâbir Parsâ, Rezmî, Osmanzâde Tâib, Nakşî, Muvakkit-zâde Pertev, Lâmekânî Hüseyin, Kâmî, Hafidî, Erzurumlu Zihnî, Avnî, Ahmed Paşa.
6 beyitli yazan şairler	Şehâbî, Lebîb, Said Girây, Kânî, Haşmet, Şeref Hanım, Seyyid Cazım, Hulûsî Celveti.
7 beyitli yazan şairler	Zâtî, Nigârî, Hakîkî, Kânî, İbrahim Tırsî, Ahmed Nâmî, Karamanlı Nizâmî, Yahyâ Bey, Tırsî, Süheylî, Seyyid Vesîm, Rahîmî, Kâmî, Harputlu Rahmî, Fuzûlî, Fatin.
9 beyitli yazan şairler	Sâmî.
10 beyitli yazan şairler	Erzurumlu Zihnî.
11 beyitli yazan şairler	Nesîmî.
13 beyitli yazan şairler	Kânî.

Grafik 2: İstemez Redifli Gazellerin Beyit Sayılarına Göre Dağılımı

Grafikte görüldüğü üzere yüzde 40'lık oranla en fazla tercih edilen beyit sayısı 5 iken yüzde 2'lik oranlarla en az tercih edilen beyit sayıları 4, 13, 11, 10 ve 9'dur.

Eserlerin taranması sonucunda elde edilen veriler bizi mühim bir noktaya ulaştırmaktadır. Şairlerin "istemez" redifini en fazla kullandığı dönem 18. yüzyıl olarak göze çarpmaktadır. Bu yüzyıl Osmanlı'nın siyasî, ekonomik ve sosyal yönden buhran yaşadığı, toprak kayıplarının olduğu bir dönemdir. Bu buhran içerisinde şairlerin bir şeyleri istemiyor olması sosyal hayatın edebiyatla ilişkisini bir başka yönden ortaya koymakta, edebiyatın halktan kopuk olmadığı fikrine başka bir alamet olmaktadır. Çalışmada ele alınan "istemez" redifli gazellerin incelenmesi, şairlerin neyi istemediği konusundaki eğilimlerine ışık tutacaktır. Şairlerin neyi istemediği konusu başlıklar halinde şu şekilde tespit edilmiştir:

A. Başka Sevgili/Cânân/Yârân İstemez

"İstemez" redifli şiirlerde şairlerin sevdiklerinden bir başkasını istemediği bu noktada göze çarpan bir unsurdur.

19. yüzyıl şairi Leylâ Hanım, Sıdkî'nin gazeline yazdığı bir tahmininde bu durumu aşağıdaki şekilde ele alır:

Nâr-ı 'aşkın dilde besdir gayri mihmân istemez

Ketm idüp esrâr-ı 'aşkı çeşm i giryân istemez

Cânını Hakk'a virür bir başka cânân istemez (Leylâ Hânım D, T-2)

Şairin gönlündeki aşk ateşini yeterli bulan şair bir başkasını istemez ve kendi canını Allah'a teslim eder.

14. yüzyıl şairi olan Nesîmî:

Sen bana yâr ol ki gönlüm bir dahı yâr istemez

Gönlümün dil-dârı sensin özge dil-dâr istemez (Nesîmî D, G-194/1)

Sevgilisine seslenen şair onun kendisine yâr olmasını ister. Sevgilisini elde ettikten sonra bir başkasını istemeyen şair gönlünün dildârı olan sevgiliden başka bir dildâr istemez.

19. yüzyılın diğer bir kadın şairi Şeref Hanım:

Gayre meyl itmez gönül cân başka cânân istemez

Bir olur şehre hüküm dâr iki sultân istemez (Şeref Hanım D, G-67/2)

Oldukça şâirâne bir şekilde durumu ele alan şair, bir gönülde iki kişinin bulunamayacağını oldukça fasih bir şekilde ifade eder ve gönülde biri varken bir başkasına meyledilmez diyerek durumu arz eder.

18. yüzyıl şairi Erzurumlu Zihnî:

Bir kimseden ümîd-i vefâ etmezüz hele

Vahdetde gamdan özge gönül hem-dem istemez (Erzurumlu Zihnî D, G-152/8)

Bir başkasından vefâ beklemek gibi bir ümide girmeyen şair, vahdetlik mertebesinde gamdan başka bir arkadaş istemez.

18. yüzyıl şairi Kâmî:

Bezme agyâr ile yârün geldügin cân istemez

Yalunuz cânân ile sohbetde yârân istemez (Kâmî D, G-89/1)

Agyâr ile yârin beraber geldiği bir mecliste bulunmayı istemeyen şair, canan ile yalnız kaldığı bir sohbet ortamında yârân istemez.

B. Unvan İstemez

İnsanlar yaptıkları mesleklerinde mutlaka bir unvan sahibi olmak isterler. Bir marangoz, usta olmak ister bir çırak, kalfa olmak ister... Ancak âşıklık felsefesinde acı çektikçe rütbe atlayan askerler bir yerden sonra bu hiyerarşiden çıkarlar. Genellikle kasidelerde kast ettikleri makamlara ve mevkilere erişmek için şiir yazan şairler, bazen maksatlarına ulaşamadıklarında onlardan da vazgeçerler. İşte bunlardan bazıları “istemez” redifli gazellere örnek teşkil eder.

16. yüzyıl şairi, Gelibolulu Âli'nin Hayâlî'ye tahmis olarak yazdığı şiiri:

Sâkin-i kûy-i kanâ'at kurb-ı pâkân istemez

Ragbet itmez mansıb-ı dünyâyâ 'unvân istemez

Mümkînâta bende olmaz resm ü erkân istemez

Fakr ile fahr eyleyen dergâh-ı sultân istemez

Dûd-ı âh-ı sâyesinde tâk-ı eyvân istemez (Gelibolulu Âli D, T-1)

Dünya makamlarına meyletmeyen şair, herhangi bir unvanın sahibi olmak istemez, *hiçlikteki zenginliği görenlerin sultanın dergahında dahi gözü olmaz* şeklinde meramını anlatan şair durumu açık ve anlaşılır bir şekilde okuyucularına sunar.

16. yüzyıl şairi Zâtî:

Hükmi nâfîzdür anun cânlar virürler emrine

Nâmesi sultân-ı 'ışkun hiç 'unvân istemez (Zâtî D, G-536/5)

Aşıklık makamında çektikleri acı nispetinde kademe atlayarak bir unvana ulaşan şairlerin bir sözü yeterli olmaktadır. Aşıklıkta sultan olanların dünyevî makamlara ihtiyacı yoktur.

C. Para/Mal/Mülk İstemez

İnsanların iki türlü zenginliği olur. Biri maddî zenginlik diğeri ise manevî zenginlik. Maddî zenginlik birçok kişinin arzusudur. Fakat manevî zenginlik ise ancak sırra vakıf olanların isteyeceği türden bir zenginliktir.

15. yüzyıl şairi Avnî bahsedilen durumu şu şekilde nazmeder:

‘İşk nakdî bir hazînedür ana yokdur zevâl

Mâlik olan ‘Avnîyâ bir gence gencûr istemez (Avnî D, D-28/5)

Soyut bir kavram olan ve ancak gönüllerde duyulabilen aşk kavramını nakdî bir hazineye benzeten şair bu duruma mâlik olanların bir hazineye dahi ilgi duymayacağını ifade eder.

16. yüzyıl şairi Fuzûlî ise aynı durumu şu şekilde ifade eder:

Teşne-i câm-i visâlin âb-ı hayvân istemez

Mâ'il-i mûr-i hatın mülk-i Süleymân istemez (Fuzûlî D, G-115/1)

Vuslatın acısını çeken ve onun kadehine susayan kişinin ölümsüzlük iksiri olan hayat suyunu istemeyeceğini belirtir ve ekler; sevgilinin karıncaya benzeyen ayva tüylerine meyleden kişinin ise Süleymân’ın mülkünü dahi istemediğini şairane bir üslûpla dile getirir.

16. yüzyıl şairi Zâtî:

Zâtî’yâ ol kim kanâ’at hâtemine urdı el

‘Âleme hükm itmege mühr-i Süleymân istemez (Zâtî D, G-536/7)

Zâtî de bu durumda Süleymân’ın mührünü dahi isememektedir. Kanaat mührünü ele geçirenler dünyaya hükmetmek için mühre ihtiyaç duymazlar.

16. yüzyılın bir başka şairi Yahyâ Bey:

Halka-i zikre nigîn olan güzîn-i evliya

‘Âleme hükm itmege mühr-i Süleymân istemez (Yahyâ D, D-150/2)

Şair, seçkin olan din âlimlerinin zikir halkasını parmağına taktığında dünyevî unsurlardan uzaklaşacağını ve hatta âleme hükmetmek için bile Süleymân’ın mührüne ihtiyaç duymacağını belirtir.

18. yüzyıl şairi Sâmi:

Cânı teslîm eyleme fikr-i zer-i medfûn ile

Hâne-i zîr-i zemîn ey hâce altun istemez (Sâmi D, D-48/4)

Hocaya seslenen şair, “Altın gömüsü düşüncesiyle canını teslim etme!” diyerek bu başlığa örnek olacak bir şiir nazmetmiştir. “Zira yer altındaki evde herhangi bir altınla işin olmayacak.”

D. Derman/Necat İstemez

Şairler, ızdırap ikliminde müzdarip olarak yaşamayı tercih eden ve acı çektikçe âşıklık hiyerarşisinde rütbe atlayan askerler gibidir. Bu sebeptendir ki şairler yaşadığı sıkıntılardan ve çektiği eziyetlerden kimi zaman memnun olurlar. Bu sebeple de derman istemezler, zira derman onların çilesini giderdiğinde ilhamları da sona erecektir.

17. yüzyıl şairlerinden Lâmekânî Hüseyin yukarıda bahsedilen durumu örnekler:

Derd ehli dermân istemez ‘aşk ehli yârân istemez

Dermânı derd yârânı aşk yâran ü dermân istemez (Lâmekânî D, D-34/1)

Yaşadığı dertten memnun olan dermân, aşk çilesinde olan ise yârân istemez.

17. yüzyılın bir başka şairi Sâbir Parsâ:

Gonce-i ümmîdi dil şâd-âb u handân istemez

Derdden lezzet alan derdine dermân istemez (Sâbir Parsâ D, D-92/1)

Yaşadığı dertten memnun olan kimseler bu dertlerine derman arayışında olmazlar.

19. yüzyıl şairi Şeref Hanım bu hususta iki beyitle “istemez” redifine katkıda bulunur:

Mübtelâ-yı derd-i agyâra tabîbim çâre ne

Haste-i hicrân olan tedbîr-i dermân istemez (Şeref Hanım D, G-67/4)

Üçüncü bir kişinin ilişkisinin içine dahil olduğu durumlara doktorlar nasıl bir tedavi uygulayabilirler? Ayrılıktan dolayı hasta düşmüş bir âşıkta da herhangi bir tedbir, derman olmayacaktır.

Şeref Hanım:

Haste-i ‘aşk u mahabbet derde dermân istemez

Sihhat ümmîd eylemez Bokrât u Lokmân istemez (Şeref Hanım D, G-70/1)

Âşıklık ve muhabbet derdinden hastalanmış bir kimsenin dermana ihtiyacı yoktur. Çünkü onun beklentisi bu hususta tedavi olmak değildir. Bilakis bu derde iyice müptela olmaktır.

18. yüzyıldan Muvakkit-zâde Pertev:

Lebünçün ölenler hayât istemez

Düşen bahr-i ‘aşka necât istemez (Muvakkit-zâde D, G-228/1)

Sevgilinin dudaklarına ulaşmak adına, can verme noktasına ulaşan kimseler için hayat mefhumu önemini yitirir. Aşk denizinde boğulanlar için kurtuluş bir çözüm değildir. Tam tarsine o denizde boğulmak âşık için mutluluk vesilesi olacaktır.

E. Şöhret İstemez

Şairler, âşıklıkta bazen makam, mevki, para-pul ve şöhret vs. hepsinden vazgeçerler. Zira vazgeçtikleri kavramın büyüklüğünce âşıklıklarını ispatlamış olurlar.

15. yüzyıl şairi Avnî:

Hoş gören âkil fenâ tavrını şöhret gözlemez

Künc-i uzlet isteyen kendüyi meşhûr istemez (Avnî D, D-28/3)

Yalnızlık köşesine geçmek isteyenler, bir başkası tarafından meşgul edilmek istemezler. Böyle kimseler için şöhret, uzak durulması gereken bir durumdur.

18. yüzyıl şairi Hulûsî Celvetî:

Sakin genc-i kanâ‘at köşen eyvân istemez

İrtifâ‘-ı kadr için anlar dahi şân istemez (Celvetî D, G-30/1)

Kanaat zenginliğinde bulunanların maddî zenginlik alameti olan saray ve köşkü istemeyeceğini ifade eden şair, kadir yüksekliğinde de şöhret arayışında olmadıklarını belirir.

F. Mutluluk/Sürûr/ Neşat İstemez

Yaşadığı dertlerden ve sıkıntılardan mutlu olan şairler bu durumun sonlanmasına vesile olacak şeylerden kaçınırlar.

15. yüzyıl şairi Avnî:

İşk ile vîrân iden gönlini ma‘mûr istemez

Hâtırın mahzûn iden bir lahza mesrûr istemez (Avnî D, D-28/1)

Aşk ile virân olan gönlünün âbâd olmasını istemeyen şair, mahzunluk makamında olmaktan memnun olduğu için bir an dahi olsa mutluluk istemez.

17. yüzyıl şairi Lâmekânî Hüseyin:

‘Âşık olan ma‘şûka bil giryân ü dil-bürÿân olur

Şâdî nider cânânesüz şâdi vü handân istemez (Lâmekânî D, D-34/2)

Aynı maksatla meramını ifade eden şâir sevgili olmadan mutluluktan bir tat almayacağını bilir ve bu tür bir mutluluktan kaçınır.

17. yüzyıl şairi Sâbir Parsâ:

Gonce-i ümmîdi dil şâd-âb u handân istemez

Derdden lezzet alan derdine dermân istemez (Sâbir Parsâ D, D-92/1)

Dertten lezzet alma makamına yükselen şair, yine bu hususta mutluluk arayışında değildir.

18. yüzyıl şairi Seyyid Câzım:

Lutf-ı ehl-i zahir âzâr-ı dil-i bîdâr olur

Şem'-i nâ-hufte nesîm-i subh-ı handan istemez (Câzım D, G-44/2)

Henüz uyumamış, yanmaya devam eden mum, sabah serinliğini istemez. Çünkü mumun hükmü aydınlığı görünceye kadardır.

18. yüzyıl şairi Erzurumlu Zihnî:

Hem vaz‘-ı ittihâd olamaz bir zamânda

Yâ Rab neden sürûr u neşâtı gam istemez (Erzurumlu Zihnî D, G-152/5)

G. İster İstemez (İkileme Halinde Kullanım)

Bu tür ikileme kullanımında farklı anlamlar ortaya çıkabilir. “İster istemez” ikilemesi beytin anlam dünyasına “zorunluluk ve elde olmayan sebep” gibi çeşitli anlamlar katmaktadır.

19. yüzyıl şairi Fatin yedi beyitten oluşan gazelinde bu ikilemeyi redif olarak kullanır:

Virdim belâ-yı ‘aşka rızâ ister istemez

Buldı netice hükm-i kazâ ister istemez (Fatin D, G-57/1)

Gazelin matla beyitinden anlaşıldığı üzere aşk belasına, elinde olmayan sebeplerden ötürü rıza veren şair, bu belanın sonuçlarına da mecburen katlanır ve bunu da hükm-i kaza olarak nitelendirir.

18. yüzyıldan Kâmî beş beyitten oluşan gazelinde bu ikilemeyi redif olarak kullanır:

Her gören dil virdi ol dildâra ister istemez

Hem alur hem derdine bir çâre ister istemez (Kâmî D, G-82/1)

O güzel sevgiliyi her gören ona ister istemez gönlünü kaptırır ve bu derde düştükten sonra dertten kurtulmak için çare istemez.

18. yüzyıl şairi Said Giray altı beyitten müteşekkil gazelinde bu ikilemeyi redif olarak kullanır:

Nâ-şekîbâne Sa'îdâ bir gün âhir çün enîs

Hâlümü 'arz eylerüm ol yâr ister istemez (Said Girây D, G-71/6)

Şair, yaşadığı vaziyeti sevgilisine ister istemez anlatacaktır.

18. yüzyılın diğer bir şairi Tokatlı Kânî altı beyitlik gazelinde aynı redifi kullanır:

Kendin dil ehli âteşe atmak da iş midür

Kânî ider fedâ-yı ser ister istemez (Kânî D, G-69/6)

Şair, kendi başını aşk için feda edeceğini bu ikilemeyi kullanarak ifade eder.

F.İster ... istemez (Zıtlık Kullanımı)

Şairler neyi isteyip neyi istemediklerini belirtirken “istemez” redifinin öncesinde bu kelimenin olumlu hali olan “ister”i kullanmışlardır.

18. yüzyıl şairi Hafid:

Yâr agyâr ile ülfet etdiginden anladım

Şenliği ister gönül-hâne harâbı istemez (Hafid D, G-115/3)

Yâr ile agyâr kaynaştığından beri şairin gönlü şenliği ister, harap olan yerlerden uzak durur.

18. yüzyıl şairi Seyyid Vesîm:

Bir halete muhabbetin irgürdü kim beni

Bi-çare dil visalini ister hem istemez (Vesîm D, G-115/5)

Sevgilinin muhabbeti, şairi öyle bir hale eriştirir ki çaresiz bir şekilde sevgiliye kavuşmayı hem ister hem de istemez.

18. yüzyıl şairi Seyyid Cazim:

Hem h'âhiş-i 'alâka eder hem gam istemez

Gönlüm belâ-yı 'aşkı hem ister hem istemez (Câzım D, G-43/1)

Şair bir ikilem içerisinde karar verememektedir. Sevgili isteyen şair, aynı zamanda gamdan uzak durmak istemektedir. Bu elbette ki mümkün değildir. Devamında ise şair bu ikilemi dile getirir. Bela aşkına ulaşmayı hem ister hem de istemez.

G. İstemez Redifinin Soru Olarak Kullanımı

17. yüzyıl şairi Rezmî, beş beyitten oluşan gazelinde “istemez” redifini “kim” soru zamiri ile birlikte kullanır:

Fasl-ı bahârda bâd-ı sabâyı kim istemez

Ol dem çemende zevk u safâyı kim istemez (Rezmî D, G-197/1)

18. yüzyıl şairi Nakşî, dört beyitten oluşan gazelinde bu redifi soru edatı olan “mi” ile birlikte kullanır:

Hem-dem olalum yâr-ı kadîm istemez misün

Seyr it sühenümdür beytüm istemez misün (Nakşî D, G-101/1)

...

Bezmünde safâ-bahş ola tâze-sühandan

Nakşî gibi bir yâr u nedîm istemez misün (Nakşî D, G-101/5)

18. yüzyılın diğer bir şairi Osman-zâde Taib Ahmed, beş beyitten oluşan gazelinde “istemez” redifini “kim” soru zamiri ile birlikte kullanır:

Bezm-i cihânda zevk ile ‘işret kim istemez

Vuslat kenâra gelse muhabbet kim istemez (Tâib D, G-101/5)

SONUÇ

Taranan divanlarda toplamda 43 şairin “istemez” redifli 60 şiiri tespit edilmiştir. Şairlerin bu redifi en çok kullandığı dönemin 18. yüzyıl olması dikkat çekici bir durumdur. Zira bu dönem Osmanlı’nın siyasî, ekonomik ve sosyal yönden kötüye gittiği bir dönem olmasının yanında toprak kayıplarının çok olduğu bir dönemdir. Böyle bir dönemde şairlerin bir şeyleri istemiyor olması edebiyatın sosyal hayatla ilişkisini ortaya koyan bir başka delildir. Bu çalışmadaki bir başka tespit ise şairlerin “istemez” redifini en fazla *fâ’ ilâtün / fâ’ ilâtün/ fâ’ ilâtün/ fâ’ ilün* vezninde kullanıldığıdır.

Yapılan çalışmada şairlerin “istemez” redifli gazelleriyle neyi istemediği hususuna ışık tutmak hedeflenmiştir. Tespit edilen gazelerde yapılan değerlendirmeler neticesinde ortaya konan çıkarımlar dokuz başlık altında beyitler temel alınarak yapılmıştır. Bu başlıklar şu şekildedir:

1. Başka Sevgili/Cânân/Yârân İstemez
2. Unvan İstemez
3. Para/Mal/Mülk İstemez
4. Derman/Necat İstemez
5. Şöhret İstemez
6. Mutluluk/Sürûr/ Neşat İstemez
7. İster İstemez (İkileme Halinde Kullanım)
8. İster ... istemez (Zıtlık Kullanımı)
9. İstemez Redifinin Soru Olarak Kullanımı

KAYNAKÇA

Kılınç, Abdülhakim, *Fuzuli Divanı*, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2021.

Albayrak, Nurettin, “Redif”, <https://islamansiklopedisi.org.tr/redif--edebiyat>, Erişim Tarihi: 20.05.2023.

- Altun, Kudret, *Gelibolulu Mustafa Âli ve Divânı = Vâridâtü'l-enîka*, Özlem Kitabevi, Niğde 1999.
- Arslan, Mehmet, *Şeref Hanım Divanı*. Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002
- Arslan, Mehmet, *Leylâ Hanım Divanı*. Kitabevi Yayınları, İstanbul 2003
- Ayan, Hüseyin, *Nesimi Divanı*. Akçağ Yayınları, Ankara 1990
- Ayhan, Emrah, *Nakşî Divânı*. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, İstanbul 2002.
- Bektaş, Ekrem, *Muvakkit-zâde Muhammed Pertev Divânı*. Malatya: Öz Serhat Yayıncılık, Malatya 2007.
- Dilçin, Cem, *Yeni Tarama Sözlüğü*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1983.
- Doğan, Muhammet Nur, *Fatih Divanı ve Şerhi*. TYEK Yayınları, Ankara 2014.
- İsen, Mustafa; Horata, Osman; Macit, Muhsin; Kılıç, Filiz; Aksoyak, Hakkı, *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları, Ankara 2005.
- Karaköse, Saadet, *Said Giray Divanı*. Kültür bakanlığı Yayınları E-Kitap Projesi, Ankara 2007.
- Kutlar, Fatma Sabiha, *Arpaemîni-Zâde Mustafa Sâmî- Divân*. Kalkan Matbaası, Ankara 2005.
- Macit, Muhsin, *Erzurumlu Zihni Divanı*. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.
- Mehmet, Gürbüz, *Rezmi Divanı*. Grafiker Yayınları, Ankara 2012.
- Mehtap, Erdoğan, *Fatin Divanı*. Kitabevi Yayınları, İstanbul 2007
- Özbek, Ahmet, *Câzim Dîvânı (Edisyon kritik-İnceleme)*. Yüksek Lisans Tezi. Erciyes Üniversitesi, Kayser 2000.
- Saraç, Yekta, *Klasik Edebiyat Bilgisi Ölçü-Biçim-Kafiye*. 3F Yayınları, İstanbul 2007.
- Tarlan, Ali Nihat, *Zâtî Divanı (Gazeller Kısmı 2. Cilt)* İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1970.
- Tuğluk, İbrahim Halil, *Lâmekânî Şeyh Hüseyin Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı'nın Tenkitli Metni*. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Ankara 2001
- Tuğluk, İbrahim Halil, *Ahmed Vesîm Dîvânı (İnceleme-Metin)*. Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum 2010.
- Ünal Öztürk, Hacer, *18. Yüzyıl Şairi İbrahim Hafid Paşa: Hayatı, Eserleri, Edebi Kişiliği ve Divanının Tenkitli Metni*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Ankara 2013
- Yatman, Mustafa, *Osman-zâde Tâib Divanı'ndan Seçmeler*, KB Yayınları, Ankara 1989
- Yazar, İlyas, *Kânî Dîvânı (inceleme-metin)*. Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir 2007
- Yıldırım, Ali, *Kâmî Divanı (Edirneli Efendi Çelebi) Hayatı Sanatı Eserleri ve Divanının Tenkitli Metni*. MEB Yayınları, Ankara 2009
- Yoldaş, Kâzım, *Sâbir Parsâ Divanı*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2005.